

تاریخ اسپرانتوی ایران (۱۱)

علیرضا دولتشاهی

از پا در آمده ناچار در قبال آن مقتضیات تسلیم و خاضع خواهند شد. «سنه الله الی قدخلت من قبل ولن تجد لسنه الله تحویلا» «قرآن مجید»

عالم امروزی بدیهیست که غیر از دنیای سابق است، ظهور مکنونات طبیعی و بروز ودایع مستوره در بطون خلقت که در تحت قانون تقدم و ارتقا وقوع یافته مقتضیات قرن اخیر و زمان ما را نسبت بقرون ماضیه کامل داده و ضروریات مخصوصی را برای این عصر ایجاب می‌کند.

وجود رابطه کامل و حصول اتحاد شرق و غرب و الغای تعصبات مختلفه و توحید عالم انسانی در این دوره از مقتضیات حتمیه‌الاجرا و از لوازم ضروریه امروزی بشمار است.

افکار دانشمندان و عقول سلمیه نابین این معنی را به خوبی حس کرده و به مسائلی که حصول مقتضای عصر را تسریع می‌کند پی برده و به عالم بشری گوشزد نموده‌اند.

از جمله اختراع و ایجاد یک لسان و لغت عمومی است که تمام مردم دنیا آن را تحصیل کرده و برای تحکیم روابط بکار برند.

راجع به این قسمت در مجله الهلال مقاله نسبتا جامعی به قلم یکی از فضلا انتشار یافته بود که بواسطه تناسب مقام ترجمه آن را ذیلا می‌نگاریم:

«لغت بین‌المللی»

«که عموم مردم با وجود اختلاف لغات بتوانند بواسطه آن به مقاصد یکدیگر مطلع شوند»

بشر هر روز شدت احتیاج خود را به یک زبان عمومی و لغت بین‌المللی بیش از پیش احساس می‌کند. زیرا وجود روابط مختلفه که ما بین امم و طوائف مشاهده می‌شود قضیه مزبوره را در نظرها با اهمیت کامله جلوه‌گر ساخته و می‌سازد...

اهمیت این مسئله برای اشخاص منورالفکر عصر حاضر مخفی نمانده و از این رو همت گماشتند که لغتی عمومی و حتی‌الامکان آسان و ساده ایجاد نمایند تا به این وسیله بشر با هم متفق شده و آن لغت را هم بعلاوه زبان مادری خود از کوچکی بیاموزند و در هنگام احتیاج مقام تفاهم با عواطف مختلفه و ملل منظوره بکار برند.

گویند اول کسی که اذهان فلاسفه و متفکرین را به این موضوع مهم متوجه ساخت فیلسوف مشهور فرانسه «دیکارت» بود بدیهیست استنباط لغت و ایجاد زبانی با این شکل و برای این مقصود مهم کار آسانی نیست. وضع لغت با قواعد ترکیب الفاظ و سایر فروعات امری بی‌نهایت صعب است و مردم را به تحصیل و قبول و ترویج آن وادار کردن از همه سخت‌تر.

از این جهات همتی که در این طریق مبدول و مصروف می‌شد

جنبش زبان جهانی اسپرانتو، در جنوب ایران نیز هوادارانی داشت. در این نوبت به بازخوانی مقاله‌ای خواهیم پرداخت که نویسنده‌ی آن از اهالی شهر مسجد سلیمان است. پیشتر گفته بودیم که آذربایجان یکی از راه‌های ورود تجدد به ایران محسوب می‌گردد. خوزستان نیز به نوعی دیگر یکی از ورودگاه‌های تجدد به ایران به شمار می‌آید. حضور انگلیسی‌ها، وجود شرکت نفت ... و از سوی دیگر راه دریایی به هند، زیرا می‌دانیم که هند نیز هم‌چون عثمانی کانونی برای ابراز باورهای تجددگرایی در عصر قاجار بوده است. انتشار جمل‌المتمین خود شاهدهی است برای گفته هر چند در فاصله انتشار خبر برپایی نخستین باهماد اسپرانتو در تهران و مقاله حاضر، می‌توان مقالاتی درباره‌ی اسپرانتو در مطبوعات فارسی زبان یافت، به ویژه از بهمن شیدانی و نمسه‌چی، اما مقاله حاضر - با اصلاحاتی در واژه‌ها - امروزه نیز خواندنی است.

لسان عمومی اسپرانتو، مقاله‌ای که این بار به بازخوانی آن می‌پردازیم در سال ۱۳۱۰ خورشیدی انتشار یافته است. این مقاله از ۳ بخش سامان یافته: مقدمه، بدنه اصلی و موخره. دو بخش مقدمه و موخره نوشته‌ی پدیدآورنده‌ی مقاله است، ولی بخش میانه یا بدنه اصلی آن، ترجمه‌ی مقاله‌ای است که یازده سال پیشتر در نشریه‌ی عرب زبان الهلال نشر یافته بود. در بخش پایانی مولف به انتشارات اسپرانتو در ایران نیز اشاره‌ای مختصر داشته است.

پدیدآورنده‌ی مقاله‌ی حاضر اشراق خاوری نام دارد، اما وی چه کسی است؟ آیا این نام واقعی او بوده است؟ پاسخ به این پرسش‌ها و بازشناسی وی مجال دیگری می‌طلبد.

لسان عمومی اسپرانتو

هر عصریرا مقتضای و هر دوره‌ای را ضروریات مخصوصه‌ایست که به وسیله نابغین آسمانی و متفکرین نامی که در ردیف اول جامعه قرار دارند بسایر افراد و عامه مردم گوشزد شده و لزوم آن خاطر نشان عموم می‌گردد مقتضیات هر قرن و عصر چون از لوازم ضروریه است به هر نحو شده بالاخره صورت خارجی به خود می‌گیرد و مجری می‌شود اگر چه جمعی بمخالفتش قیام کنند و به ممانعتش اقدام نمایند ...

فلسفه تجدید شرایع سماوی و نسخ احکام فرعیه هر شریعت سابقه بر اثر ظهور شریعت لاحقته... و همچنین تغییر و تبدیل قوانین موضوعه دولتی روی همین اساس و بر زبر همین تغییر پای بست قرار گرفته است و تغییر مقتضیات قرون و ادوار بواسطه ترقی عقول و افکار و تطور اوضاع مستلزم تغییر قوانین سماوی و بشری می‌گردد.

معاندین و جهلا قوم بواسطه تعصب و شدت نفوذیکه اوهام تقلیدی در آن‌ها دارد هر چند می‌خواهند در قبال مقتضیات عصریه مقاومت کرده از جریان آن جلوگیری کنند بالاخره در مقابل اقتضای زمان

۱: خاوری، اشراق. لسان عمومی اسپرانتو. ارمغان، س ۱۲، ش ۵، تیر ماه ۱۳۱۰ (ژوئیه - اوت ۱۹۳۱ صص ۳۲۹ تا ۳۳۸)

خدا و عکس این کلمه یعنی «سل می دو» به معنی شیطان باشد و برهمین قیاس وضع سایر لغات نمود لکن به تجربه و استقرا ثابت شده که لغات مرکبه از مقاطع مخترعه از عهده ایفای مطلوب نمی‌تواند برآید.

لغت بین‌المللی باید اصول و ریشه‌های آن از لغات حیه معروفه اقتباس شود و در تحت قواعد مخصوصه قرار گیرد.

«اسپراتو»

از آغاز سال ۱۸۸۰ میلادی تا ۱۹۰۷ متجاوز از بیست لغت در عالم اختراع گردید که عمده آن‌ها از لغات حیه ماخذ شده بود مشهورترین لغات مزبوره و ساده‌ترین آن‌ها از هر حیث به اتفاق عموم لغت اسپراتو است. لغت مزبور را دکتر زامنهوف که از اهالی بولنداست وضع نمود، اولین کتابی که به لغت مزبور دکتر مذکور نوشت به اسم دکتر اسپراتو یعنی دکتر امیدوار انتشار یافت، از این جهت لغت مزبور را اسپراتو نامیدند. اسپراتو طرفداران و ناشرین بسیار دارد که مال‌های زیاد و مصارف هنگفت در راه نشر و ترویج این لغت به واسطه مجلات و جراید و انعقاد مجامع مهمه و جز این‌ها از سایر وسائل خرج و صرف می‌نمایند از طرفداران مهم این زبان بسیاری از مذاهب و ملل قدیم و جدید می‌باشند و چون لغت مزبور برای اجرای ایجاد لغت بین‌المللی و وحدت لسان بی‌مناسب و از هر جهت موافق است افراد هر ملت در ترویج آن نهایت سعی و کوشش را می‌نمایند و در جمیع بلاد و اقطار عده زیادی موجود است که همه در انتشار این لغت جدیت و کوشش می‌نمایند و از نقطه نظر دینی در ترویج آن سعی می‌کنند، امید است که به واسطه آن‌ها این مقصد مهم به زودی مجری گردد چون هر قضیه که از نقطه نظر دینی تعقیب شود مسلماً انجام خواهد گرفت «ما در این جا به صحت یا بطلان مذاهب نظر نداریم» خود دکتر زامنهوف هم البته از خلوص نیتو خدمت به عالم بشریت به اختراع لسان مزبور قیام نمود، از سال ۱۹۰۵ مجامع مهمی هر سال در یکی از بلاد اروپا و امریک منعقد می‌شود و نمایندگان از اطراف عالم برای نشر اسپراتو حضور می‌یابند.

موعد انعقاد مجمع عمومی بین‌المللی اسپراتو قبل از جنگ در پاریس به سال ۱۹۱۴ بود، این مجمع به واسطه اشتعال نایره حرب و قتال منعقد نشد ولی اسامی ۳۶۰۰ نفر نماینده از طرف ۳۵ ملت و طایفه در دفتر ثبت شده بود.

اینک مختصری از قواعد و اصول این لغت را ذیلاً می‌نگاریم:

الفاظ اسپراتو - الفاظ این لغت قریب به اصول الفاظ شایعه در منتشره دنیاست بیشتر از الفاظ اسپراتو از ریشه لاتینی گرفته شده و برخی از آن از ژرمنی یا یونانی اتخاذ گردیده در عده الفاظ جنبه تقلیل رعایت شده به طوری که اصول لفظیه از چند صد ریشه تجاوز نمی‌کند باوجود قلت اصول می‌توان از مقاصد و معانی تعبیر نمود سر این مسئله با قلت الفاظ آن است که در لغت مزبور علامات و ادواتی قرار یافته که چون آن‌ها را به اول یا آخر کلمه اضافه کنند معنی تغییر می‌کند، مثلاً علامت MAL اگر در اول کلمه درآید ضد معنی ریشه را می‌فهماند [granda] RANDA، یعنی بزرگ و کلمه [Malgranda] MAL+RANDA یعنی کوچک علامت [eto] ETD در آخر کلمه زیاد شده ریشه را تصغیر می‌کند KNABD یعنی پسر بچه کوچک، علامت [ego] E۰ ریشه را بزرگ می‌کند، علامت IDO بر زاده و بچه دلالت می‌کند، [êvalo] CEVALO یعنی اسب، [êvalido] CEVALIDO یعنی کره‌اسب و هم چنین. تهجی در اسپراتو به هیچ وجه حذف و ابدالی نیست، هر حرفی

اسیر خبیث شده و به مقصود نائل نمی‌شدند چندین لغت مختلف بتوسط اشخاص متعدد که از ده لغت متجاوز است اختراع و ایجاد شد، از آن میانه فقط یکی که حاوی شرایط و شامل سهولت و سادگی بود طرف توجه واقع گردید و آن لسان عمومی اسپراتو ESPERANTO می‌باشد.

«شرایط زبان بین‌المللی»

قبل از شروع در شرح اسپراتو شروطی را که به نظریه ما لغت بین‌المللی باد دارا باشد تذکر داده سپس بتفصیل اسپراتو می‌پردازیم. شرایطی که به نظر نگارنده راجع به لغت بین‌المللی می‌رسد به قرار ذیل است:

۱- لغتی که می‌خواهد عمومی شود باید طوری باشد که عامه مردم معانی و مقاصد بسیطه دوران زنگانی خود را بدان‌ها محتاجند بتوانند بوسیله آن لغت تادیه نمایند و نیز باید اصلاحات علمیه و فنی و تجارتی و فلسفی را به اندازه کامل دارا باشد.

۲- لغت مزبور باید دارای الفاظ بسیطه و ترکیب سهلی باشد که به فهم و مدارک عموم نزدیک و فرا گرفتن آن هم آسان باشد.

۳- لغت عمومی باید غیر از لغات حیه منتشره باشد.

جهت لزوم شرط اول و ثانی واضح و آشکار و مستغنی از شرح علت و بسط سبب است، لزوم شرط سیم گمان می‌کنم محتاج به تفصیل باشد از این جهت می‌گوئیم هیچ کدام از لغات حیه امروزه نمی‌تواند مقام عمومیت را احراز کند و بین‌المللی شود زیرا موانع بسیار و عوائق بیشمار در این مورد ظاهر می‌گردد که مهم‌ترین آن‌ها تعصبات جنسی و وطنی ملل و دول است.

بدیهیست هیچیک از ملل حیه مانند فرانسه و انگلیس مثلاً راضی نخواهند شد که لغت رقیب آن‌ها عمومیت پیدا کند و بین‌المللی شود و هر یک با تمام قوا می‌کوشد که این مزیت را برای زبان و لغت خود احراز کند و رقبای خود را از آن بی‌بره سازد.

بعضی برای این مقصود لغت لاتینی را پیشنهاد کرده‌اند به این نظر که اگر لاتینی عمومیت پیدا کند این مانع مهم و تعصبات بیجا مرتفع خواهد شد، لکن لغت لاتینی را به ملاحظاتی چند نمی‌تواند از عهده انجام این مهم بر آید که عمده آن صعوبت تعلم و سختی فراگرفتن آن است قطع نظر از آن که لاتینی از تادیه معانی عصر حاضر، قاصر و عاجز است و این مسئله بدیهیست...

پس باید برای این مقصود لغت تازه‌ای یافت، متفکرینی که در صدد عملی کردن این موضوع بر آمده‌اند نظر به بیانات سابقه از استعمال و انتخاب السنه موجوده خودداری کرده و همت گماشتند لغت تازه آسانی که حاوی شرایط لازمه باشد وضع نمایند برای وصول به این مقصود دو نظریه می‌تواند اتخاذ کنند:

۱- مقاطع متنوعه اختراع کنند و الفاظ را از آن مقاطع ترکیب نمایند و این ترکیب را مطابق قاعدی که بعد مقرر خواهند کرد قرار دهند.

۲- اصول و ریشه‌های الفاظ مختلفه را از لغات موجوده حیه اتخاذ کرده به این معنی که ریشه‌ها و اصولی که در بین لغات مزبوره عمومیت دارند انتخاب نمایند، برای طرز و شرح طریقه اول مثالی بیان کنیم.

از جمله اشخاصی که مطابق طریقه اولی لغتی وضع کرد یک نفر فرانسوی موسوم به ژان سودر بود مشارالیه یک‌دسته مقاطع تعیین کرده و آن‌ها را اساس تالیف و ترکیب کلمات قرار داد مقاطع مزبوره علامات نوت‌های موسیقی بودند از قبیل «دو، ری، می، فا، سل، لا، سی، دو» مخترع مزبور این گونه قرار داد که کلمه «دو ری می» یعنی روز و کلمه «دو ری سی» یعنی هفته و «دو می سل» یعنی

ولتز، به این لغت ترجمه گردیده و در ۳۶ مملکت از عالم ۳۵ مجله به لسان اسپرانتو انتشار می‌یابد. (مقاله فاضل تمام شد)

این مقاله در یازده سال قبل در مجله الهلال راجع به لسان اسپرانتو منتشر شده و بدیهیست که این زبان تاکنون چه قدرها بر وسعت و انتشار خود افزوده است که لیدی زامنهوف دختر دکتر مخترع لسان با کمال جدیت در اقطار عالم مسافرت نموده و در مجامع مهمه بلاد متمدنه برای ترویج لسان مزبور نطق‌های مهیج ادا می‌نماید و اگر فرصتی شد در شماره‌های بعد برخی از نطق‌های او را که به اسپرانتو ادا کرده و در مجلات اسپرانتو درج شده ترجمه نموده منتشر خواهیم ساخت. مطبوعات ادبی و علمی این لسان تا سال ۱۹۲۳ میلادی بیشتر از ۵۰۰۰ جلد بوده و جرائد و مجلاتی که به این لغت منتشر می‌شود بر ۹۰ بالغ است. کتب ابتدائی که به زبان فارسی درباره این لغت تالیف شده اگر چه محدود است ولی به اندازه کفایت می‌باشد مانند (اسپرانتو در بیست درس) تالیف آقای بهمن شیدانی و (اسپرانتو در چهل درس) از نشریات مجمع اسپرانتیست تبریز، و کلید اسپرانتو و غیر اینها، در پنجاه سال قبل تقریباً، دولت ژاپن اسپرانتو را برای روابط خارجی قبول و به رسمیت شناخت. مسیو نیشیمو را رئیس مجمع تصوف ژاپن سبب این که دولت ژاپن اسپرانتو را برای روابط خارجی انتخاب کرد این طور معین می‌کند و می‌گوید جهت ترجیح این لسان مواد ذیل است:

- ۱- اسپرانتو لسانیست بی‌طرف و از این رو مورد اعتراض و وجهه رقابت سایر السنه و لغات واقع نخواهند شد.
- ۲- اسپرانتو آسانترین و ساده ترین لغات موجود در دنیاست. ممالک متمدنه عموماً لسان مزبور را به رسمیت شناخته و از این جهت در جمیع جهات و در میان ملل حیه راقیه انتشار یافته و مورد استعمال شده است.
- ۳- مخترع اسپرانتو چون با خلوص نیت و برای خدمت به عالم انسانی زحمت اختراع و مشقت ایجاد این لسان را کشیده از این جهت یک روح معنوی و جاذبه باطنی در این لسان موجود است که در سایر السنه نیست.
- ۴- مجله ایران‌شهر سال چهارم: امید است ایرانیان نیز در تعقیب این مقصد یعنی انتشار لغت اسپرانتو با ملل متمدنه عالم همراه شده به زودی وسیله جامعه اتحاد شرق و غرب را فراهم کنند.

مسجد سلیمان، اشراق خاوری

یک تلفظ بیشتر ندارد و در کلمات حرفی که زیاد باشد و خوانده نشود وجود ندارد به جای حرفی که در لغات اروپایی از ترکیب الفاظ حاصل می‌شود مثل دو حرف CH که در فرانسه شین می‌شود و SH که شین انگلیسی است در اسپرانتو به واسطه گذاردن علامت کوچکی در حرف معینی از حرف مزبور تعبیر می‌کنند و همچنین به جای حرفی که در لغات سائره تلفظ آن‌ها بر حسب وقوع قبل از U.A.O یا C.I و غیره تغییر می‌کند. در اسپرانتو الفظی مستقل وضع شده است. مخترع اسپرانتو برای اینگونه تلفظات علامتی کوچک به شکل هشت عربی روی حرف قرار داده علامت مزبور تلفظ حرف را تغییر می‌دهد، مثلاً حرف G بدون علامت گاف فارسی تلفظ می‌شود و با علامت مزبور G جیم تلفظ می‌شود تلفظ می‌شود. حرف H به علامت ه و با علامت H خ تلفظ می‌شود برای نمایش حرفی که تلفظ CH فرانسه SH انگلیسی را برساند لفظ S را بکار برده و علامت مزبور را روی آن می‌گذارند S ش لفظ C که در سایر لغات گاهی کاف و گاهی ث تلفظ می‌شود و در اسپرانتو تس تلفظ شده و برای تلفظ کاف حرف K را بکار می‌برند قواعد اسپرانتو - در اسپرانتو حتی الامکان رعایت اختصار و تسهیل شده و در قواعدش استثنا و شاذو نادر نیست برای حرف تعریف لفظ LA استعمال می‌شود خواه معدف مذکر یا مونث مفرد یا جمع باشد مثل ال در لغت عربیه.

در اسپرانتو اسم همیشه با حرف O خاتمه می‌یابد و جمع بواسطه زیاد کردن G در آخر کلمه نمایش داده می‌شود مثال PATRO پدر، PATROJ پدرها، لفظ IN تاینث است PATRINO مادر، علامت صفت حرف A است در آخر کلمه جمع صفت نیز به زیاد کردن کلمه G است، صفت از اسم ساخته می‌شود به این طور که علامت اسم O را برداشته و علامت صفت A بدان اضافه نماید. -PATRA پدری، PATRINA مادری، جمع هر دو به اضافه لفظ G در آخر صورت می‌گیرد، علامت ظرف و قید E است در آخر کلمه -PATR پدرانه و بر همین قیاس.

در ژنو مجمع اسپرانتوی عمومی بین‌المللی موجود است که در سال ۱۹۰۸ تاسیس شده مجمع مزبور در عموم بلاد مهمه از جمیع ممالک نمایندگان دارد که به نشر و ترویج لغت مزبور مشغولند عدد نمایندگان در سال ۱۹۱۴ قریب ۱۲۶۰ نفر بود و به سبب جنگ عمومی به ۶۵۰ نفر تنزل نمود. کتب بسیاری به لغت اسپرانتو نوشته شده و تصانیف مشاهیر رجال مانند فرجیل، شکسپیر، راسن، مولیر، هوگو،

عضویت در سازمان جهانی اسپرانتو

کسانی که علاقه‌مند به عضویت در انجمن جهانی اسپرانتو هستند می‌توانند یکی از رده‌های عضویت زیر را انتخاب نموده و با پرداخت حق عضویت مربوط به رده‌ی خود با توجه به شرایط مندرج اقدام نمایند:

□ عضویت [A(-T)membro-abonanto kompleta] ۳۲۴۰۰۰ ریال
دریافت کارت عضویت + کتاب سال (Jarlibro) + ماهنامه Esperanto

افراد زیر ۳۰ سال به‌طور خودکار عضو سازمان جهانی جوانان اسپرانتودان محسوب می‌شوند (بدون پرداخت هیچ‌گونه مبلغی) و مجله‌های Kontakto و tejo-tutmonde را دریافت می‌کنند.

□ عضویت [MA(-J)membro-abonanto-jarlibro] ۱۳۲۰۰۰ ریال
دریافت کارت عضویت + کتاب سال (Jarlibro)
افراد زیر ۳۰ سال به‌طور خودکار عضو سازمان جهانی جوانان اسپرانتودان محسوب می‌شوند (بدون پرداخت هیچ‌گونه مبلغی) و مجله‌های Kontakto و tejo-tutmonde را دریافت می‌کنند.

□ عضویت [MGmembro-abonanto-gvidlibro] ۶۰۰۰۰ ریال
کتابچه راهنمای جنبش اسپرانتو + دریافت کارت عضویت [قسمت نخست کتاب سال]

افراد زیر ۳۰ سال به‌طور خودکار عضو سازمان جهانی جوانان اسپرانتودان محسوب می‌شوند (بدون پرداخت هیچ‌گونه مبلغی) و مجله Kontakto را دریافت می‌کنند. برای شرکت در کنگره‌ها، خرید کتاب (از خارج)، پرداخت حق عضویت به UEA و آبونمان نشریات و .... مبلغ مورد نظر را به حساب بانک

تجارت ۳۶۲۶۵۰۵۵۵۳ شعبه ۳۷۳ به نام حمزه شفیع واریز نموده و فیش آن را به صندوق پستی ۱۸۴-۱۷۷۶۵ تهران ارسال نمایید تا در اولین فرصت ممکن سفارشات شما انجام پذیرد.